

dr hab. Anna Fidelus prof. ucz.

Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgr Magdaleny Borowiak

***pt. Bezpieczeństwo nieletnich umieszczonych w okręgowych ośrodkach
wychowawczych***

napisanej pod kierunkiem naukowym Pana dr. hab. Przemysława Frąckowiaka, prof.
ANS i promotora pomocniczego Pana dr. hab. Mirosława Kowalskiego, prof. UZ
przewidzianej do publicznej obrony w Uniwersytecie Zielonogórskim,

Zielona Góra 2026; ss. 361.

W oparciu o Uchwałę Rady Dyscypliny Naukowej Pedagogika Uniwersytetu Zielonogórskiego z dnia 30 kwietnia 2026 roku, zlecającą przygotowanie stosownej recenzji przedmiotowej rozprawy doktorskiej, szczegółowo zapoznano się z tekstem przekazanego opracowania. Rozprawa doktorska została poddana analizie i ocenie pod względem kryteriów formalnych, tj. m.in.: adekwatności zawartych w nich tez, poprawności języka naukowego dyscypliny pedagogika, adekwatności źródeł wykorzystanych w pracy oraz poprawności ich zapisu. W zakresie kryteriów merytorycznych wzięto pod uwagę walor treściowy pracy, opis kategorii poznawczych, spójność pomiędzy poszczególnymi rozdziałami pracy. W kontekście części metodologicznej przeanalizowano ustalone cele badań własnych, problematykę badawczą oraz adekwatność dobranych metod i technik badań społecznych do wskazanego celu i przedmiotu badań. Zaopiniowano również wkład, jaki wnosi rozprawa doktorska, w rozwój dyscypliny naukowej pedagogika oraz jej subdyscyplin. W końcowej części recenzja zawiera konkluzję konieczną dla dalszych etapów procedowania w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora. Analiza treści rozprawy doktorskiej nasunęła sugestie, spostrzeżenia, które przedstawiono zgodnie z autorskim schematem opracowania niniejszej recenzji.

Refleksje wstępne

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Magdaleny Borowiak poświęcona jest problematyce bezpieczeństwa nieletnich umieszczonych w okręgowych ośrodkach wychowawczych – instytucjach stanowiących stosunkowo nowy element polskiego systemu resocjalizacji. Praca liczy 361 stron (w tym aneks, spis tabel i schematów, bibliografia) i obejmuje pięć rozdziałów – poprzedzonych wstępem, podsumowanych wnioskami i rekomendacjami oraz zakończeniem.

Wybór tematu opracowania jest w pełni uzasadniony zarówno z naukowego, jak i społeczno-praktycznego punktu widzenia. Okręgowe ośrodki wychowawcze (OOW) powstały w Polsce w wyniku przekształcenia części zakładów poprawczych na mocy Ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich i stanowią instytucje dotychczas niemal nieobecne w dyskursie naukowym. Autorka słusznie identyfikuje tę lukę badawczą i podejmuje ambitną próbę jej wypełnienia poprzez wieloaspektowe rozpoznanie fenomenu bezpieczeństwa w warunkach instytucjonalnych. Tematyka jest społecznie znacząca – dotyczy grupy szczególnie wrażliwej, tj. nieletnich umieszczonych w placówkach resocjalizacyjnych i objętych oddziaływaniami wychowawczymi oraz resocjalizacyjnymi. Rozprawa wpisuje się w nurt pedagogiki resocjalizacyjnej wzbogaconej o inspiracje z psychologii, socjologii i nauk prawnych. Autorka deklaruje i konsekwentnie realizuje podejście interdyscyplinarne. W ocenie recenzenta jest to zabieg trafny i metodologicznie uzasadniony – bezpieczeństwo w placówkach resocjalizacyjnych stanowi zjawisko na tyle złożone, że zredukowanie analizy do jednej perspektywy poznawczej groziłoby powierzchownością i ograniczeniem podjętego zakresu tematycznego.

Ocena rozprawy

Rozprawa wyróżnia się przejrzystą strukturą podporządkowaną przyjętemu celowi badawczemu. Poszczególne rozdziały tworzą spójną całość o logicznym ciągu – od analiz teoretycznych, przez identyfikację uwarunkowań zjawiska, charakterystykę instytucji, założenia metodologiczne, aż po interpretację uzyskanych wyników i konstruktywne wnioski.

Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczno-konceptualny i stanowi fundament całego wywodu. Autorka omawia w nim pojęcie i kategorie bezpieczeństwa w ujęciu pedagogicznym, psychologicznym i socjologicznym, następnie charakteryzuje nieletnich jako podmiot bezpieczeństwa w perspektywie prawnej, rozwojowej i interdyscyplinarnej. Zakres tematyczny rozdziału jest szeroki – sięga od etymologii pojęcia *securitas*, przez koncepcje Abrahama Masłowa, Johna Bowlbyego, Erika Eriksona, Ulricha Becka i Roberta K. Mertona, aż po wybrane teorie pedagogiczne dotyczące procesu wychowania i resocjalizacji. Szczegółowość analiz terminologicznych budzi uznanie, choć w kilku miejscach wywód ma charakter nieco encyklopedyczny, co jest jednak typowe i akceptowalne z perspektywy właściwości rozdziałów teoretycznych prac doktorskich.

Rozdział drugi poświęcony jest determinantom bezpieczeństwa nieletnich i wyróżnia trzy grupy uwarunkowań – indywidualne (osobowość, trauma, zaufanie, nadzieja), relacyjne (rodzina, kadra, rówieśnicy) oraz instytucjonalne. Tak skonstruowany schemat analityczny jest funkcjonalny i spójny z przyjętym modelem teoretycznym. Autorka wykazuje przy tym dużą swobodę w poruszaniu się po literaturze przedmiotu. Szczególnie należy docenić podrozdział poświęcony roli rodziny w procesie kształtowania poczucia bezpieczeństwa, który został gruntownie opracowany i oparty na aktualnej literaturze przedmiotu.

Rozdział trzeci stanowi charakterystykę okręgowych ośrodków wychowawczych jako elementu systemu resocjalizacji w Polsce. Jest to jedna z nielicznych w polskiej literaturze naukowej tak obszerna i systematyczna analiza tych instytucji. Autorka omawia uwarunkowania prawne, funkcje, zadania i organizację życia w OOW. Istotną wartość poznawczą mają dane uzyskane z Ministerstwa Sprawiedliwości w drodze wniosku o dostęp do informacji publicznej – świadczy to o wnikliwości badaczki i jej determinacji w zdobywaniu trudno dostępnego materiału.

Rozdział czwarty prezentuje założenia metodologiczne i jest opracowany starannie. Autorka uzasadnia przyjętą strategię triangulacji paradygmatycznej, odwołując się do klasycznych prac Burrella i Morgana oraz Babbiego. Podrozdział poświęcony organizacji badań zawiera liczne cenne informacje o przebiegu całego procesu badawczego, w tym o formalnościach urzędowych, trudnościach w dotarciu do placówek i rozmówców oraz dylematach etycznych.

Rozdział piąty, stanowiący zasadniczą część empiryczną rozprawy, jest obszerny (ponad 80 stron) i szczegółowo prezentuje wyniki badań w trzech obszarach odpowiadających przyjętym problemom badawczym. Autorka prezentuje uzyskane dane ilościowe i jakościowe, ilustrując analizy licznymi tabelami i cytatami z wywiadów. Stosowanie bezpośrednich wypowiedzi respondentów jest szczególnie wartościowym elementem metodologicznym w badaniach interpretatywnych.

Podstawy teoretyczne rozprawy są rozległe i kompetentnie skonstruowane. Autorka sięga zarówno do klasycznej literatury filozoficzno-pedagogicznej (Kant, Erikson, Bowlby, Maslow, Goffman), jak i do współczesnych opracowań socjologicznych (Beck, Merton, Collins, Bauman) oraz pedagogicznych (Konopczyński, Ambrozik, Pytka, Frąckowiak). Interdyscyplinarne spojrzenie na bezpieczeństwo jest jednym z wyróżniających atutów pracy.

Aparat pojęciowy w recenzowanej pracy jest stosowany odpowiedzialnie i merytorycznie. Na wstępie Autorka przyjmuje operacyjne definicje kluczowych terminów (bezpieczeństwo, poczucie bezpieczeństwa, nieletni) i konsekwentnie się do nich odwołuje. Warta pochwały jest refleksja meta naukowa dotycząca konieczności porządkowania terminologicznego w badaniach społecznych, poparta odwołaniami do autorytetów m.in. Nowaka, Babbiego czy Sztompki.

Na szczególne uznanie zasługuje gruntowna analiza ewolucji statusu prawnego nieletniego w polskim ustawodawstwie – od Kodeksu karnego z 1932 r. poprzez Ustawę z 1982 r. aż po Ustawę z 2022 r. Wywód ten jest rzetelny, precyzyjny i oparty na aktach normatywnych oraz literaturze prawniczej.

Wykorzystaną w pracy bibliografię cechuje szerokość zakresu i aktualność – liczy ponad 280 pozycji. W opracowaniu dominuje literatura polska, co jest uzasadnione specyfiką problemu. Warto jednak odnotować, że w ograniczonym zakresie wykorzystano literaturę angielskojęzyczną. Z pewnością w dalszych badaniach w podjętym obszarze tematycznym należałoby wykorzystać również prace obcojęzyczne.

Przyjęta w projekcie badawczym strategia triangulacji paradygmatycznej, łącząca podejście ilościowe (kwestionariusz ankiety oparty na skali typu Likerta) z podejściem jakościowym (wywiady eksperckie z kadrą pedagogiczną), jest w pełni uzasadniona

specyfiką badanego problemu. Bezpieczeństwo jako zjawisko wielowymiarowe wymaga narzędzi zdolnych uchwycić zarówno jego obiektywne uwarunkowania organizacyjne, jak i subiektywne doświadczenia uczestników życia instytucjonalnego.

Przedmiot zaplanowanych badań został precyzyjnie określony. Są nim uwarunkowania bezpieczeństwa nieletnich umieszczonych w okręgowych ośrodkach wychowawczych w Polsce. Trzy sformułowane problemy główne – dotyczące rozumienia bezpieczeństwa przez wychowanków, identyfikacji czynników je warunkujących i roli rozwiązań instytucjonalnych – są adekwatne do założonego celu i logicznie wynikają z przyjętej ramy teoretycznej. Cel badań ma charakter opisowo-wyjaśniający, co autorka *explicite* zaznacza, odwołując się do typologii Tadeusza Pilcha i Teresy Bauman oraz Earla Babbiego.

Badania ankietowe przeprowadzono wśród 190 wychowanków wszystkich okręgowych ośrodków wychowawczych w Polsce (po uzyskaniu zgody Ministra Sprawiedliwości, co stanowi walor dodatkowy uwiarygodniający procedurę). Biorąc pod uwagę fakt, że populacja generalna wychowanków OOW jest z natury rzeczy ograniczona (instytucje te są nowe i nieliczne), osiągnięta liczebność próby jest satysfakcjonująca.

Wywiady eksperckie przeprowadzono z 15 pracownikami pedagogicznymi (oznaczonymi W1-W15). Czas trwania wywiadów (40-90 minut) oraz ich transkrypcja i kodowanie według przyjętego systemu oznaczeń świadczy o rzetelnym postępowaniu badawczym. Drobną wątpliwość budzi fakt niepodawania stanowisk i stażu rozmówców – autorka wyjaśnia to troską o anonimowość, co uznaję za wystarczające uzasadnienie w kontekście środowiska hermetycznego.

Autorski kwestionariusz ankiety oparty na skali typu Likerta jest narzędziem stosownym do badania postaw i percepcji. Autorka opisuje jego strukturę i uzasadnia sposób operacjonalizacji zmiennych. Warto byłoby jednak szerzej omówić procedurę weryfikacji trafności i rzetelności narzędzia (np. badanie pilotażowe, analiza alfa Cronbacha).

Dane ilościowe prezentowane są głównie w formie tabel rozkładu częstości i prostych zestawień procentowych. Autorka nie stosuje zaawansowanych metod statystycznych (analiz korelacyjnych, testów istotności czy modeli regresji), co wobec deklarowanego eksploracyjno-opisowego celu badań jest dopuszczalne, choć ogranicza możliwość formułowania wniosków przyczynowych.

Dane jakościowe analizowane są metodą kategoryzacji tematycznej (*content analysis*) z systematycznym odwoływaniem się do cytatów z wywiadów. Typologia kodów i kategorii jest spójna i czytelna. Autorka wykazuje wycucie w doborze ilustratywnych fragmentów – cytaty są trafne i wielowymiarowe.

Uzyskane wyniki badań są zaprezentowane przejrzysto i rzetelnie. Autorka unika nadmiernie generalizujących interpretacji, respektując ograniczenia próby i zastosowanej metodologii. Szczególnie wartościowe są ustalenia dotyczące:

- 1) złożoności i wielowymiarowości poczucia bezpieczeństwa. Uzyskane wyniki badania pokazują, że większość wychowanków ocenia swoje samopoczucie w ośrodku pozytywnie (72,2% zgadza się ze stwierdzeniem „Czuje się dobrze podczas codziennych zajęć”), lecz jednocześnie znacząca mniejszość deklaruje ambiwalencje lub niepewność w zakresie subiektywnego poczucia bezpieczeństwa. To zróżnicowanie jest ważnym empirycznym ustaleniem, wskazującym na niejednorodność doświadczeń populacji;
- 2) dominującej roli relacji interpersonalnych. Zarówno dane ilościowe, jak i jakościowe wyraźnie wskazują, że to jakość relacji z personelem i rówieśnikami – a nie formalne procedury i regulaminy – jest kluczowym predyktorem poczucia bezpieczeństwa. Jest to ustalenie o istotnym znaczeniu praktycznym;
- 3) rozbieżności między systemem formalnym a subiektywnym odbiorem. Autorka trafnie identyfikuje fenomen nieświadomości regulaminów jako czynnika bezpieczeństwa – wychowankowie doświadczają ochrony wynikającej z procedur, nie identyfikując jej źródła. To subtelna i oryginalnie sformułowana obserwacja;
- 4) sygnalizowanego przez kadrę kryzysu adekwatności instytucjonalnej. Liczne wypowiedzi pracowników wskazują na brak klarownych kryteriów doboru wychowanków do OOW, niedopasowanie kadry do specyfiki populacji oraz narastające problemy zdrowia psychicznego. Wychowankowie wymagający opieki psychiatrycznej trafiają do placówek wychowawczych – to systemowy problem, który Autorka odważnie i wyraźnie artykułuje.

Wnioski i rekomendacje są logicznie wyprowadzone z uzyskanych wyników badań i odznaczają się rzeczowością. Autorka uwzględnia perspektywę zarówno praktyczną

(zalecenia dla dyrektorów ośrodków i kadry), jak i systemową (rekomendacje dla Ministerstwa Sprawiedliwości). Synteza wyników w formie analizy SWOT stanowi czytelne i użyteczne podsumowanie kluczowych ustaleń.

Rozprawa posiada wyraźne walory naukowe i wnosi realny, wymierny wkład w rozwój pedagogiki resocjalizacyjnej. Do najważniejszych z nich należą:

- 1) pionierski charakter empiryczny. Jest to jedna z pierwszych pogłębionych prac naukowych poświęcona bezpieczeństwu nieletnich w okręgowych ośrodkach wychowawczych. Sam fakt wypełnienia tej luki badawczej stanowi o oryginalności dysertacji.
- 2) unikatowe dane empiryczne. Autorce udało się zgromadzić materiał badawczy trudno osiągalny – dane ilościowe otrzymane w następstwie przeprowadzonych 190 ankiet od wychowanków wszystkich OOW w Polsce oraz 15 wywiadów eksperckich z kadrami pedagogicznymi. Dane te były możliwe do zebrania wyłącznie dzięki formalnej zgodzie Ministra Sprawiedliwości, co świadczy o odpowiedzialności i determinacji badaczki.
- 3) wielowymiarowe ujęcie bezpieczeństwa. Autorka przekonująco uzasadnia i konsekwentnie realizuje podejście holistyczne, ujmujące bezpieczeństwo jako kategorię jednocześnie obiektywną (instytucjonalną) i subiektywną (egzystencjalną). To ujęcie jest zgodne ze współczesnymi kierunkami badań pedagogicznych nad bezpieczeństwem.
- 4) praktyczna użyteczność. Sformułowane rekomendacje są konkretne i osadzone w realiach funkcjonowania OOW. Mają szansę oddziaływać na praktykę wychowawczą i politykę resocjalizacyjną.
- 5) rzetelność i merytoryczność procedury badawczej. Autorka uzyskała pozytywną opinię Komisji ds. Etyki Badań Naukowych Akademii Nauk Stosowanych im. S. Staszica w Pile oraz zgodę Ministra Sprawiedliwości, co nadaje badaniom wysoki standard etyczny i prawny.

Obok licznych zalet, szczególnie w przypadku publikacji rozprawy doktorskiej, należałoby rozważyć kilka zagadnień wymagających odniesienia. Należą do nich kwestie dotyczące:

- 1) statystycznej głębi analiz ilościowych. Dominacja opisowych statystyk jednowymiarowych ogranicza możliwości interpretacyjne. Analiza korelacji (np. między poziomem zaufania do personelu a poczuciem bezpieczeństwa), testy istotności różnic między podgrupami (ze względu na wiek, płeć, czas pobytu) oraz ewentualna analiza skupień podniosłaby wartość poznawczą rozdziału empirycznego.
- 2) ograniczeń w zakresie wykorzystania literatury zagranicznej. Prace z anglosaskiego kręgu kryminologii rozwojowej i pedagogiki resocjalizacyjnej wzbogaciłyby ramy teoretyczne o perspektywę komparatystyczną i pozwoliłyby osadzić polskie wyniki w szerszym kontekście.
- 3) przydatności skali typu Likerta w kontekście instytucjonalnym. Badania postaw wychowanków wobec bezpieczeństwa w warunkach instytucji zamkniętej mogą być obciążone efektem poznania społecznego. Autorka sygnalizuje te kwestie, lecz nie opisuje kroków podjętych w celu minimalizacji tego ryzyka (np. anonimowość, procedura wdrożenia ankiety, obecność lub nieobecność personelu i inne).
- 4) refleksji nad ograniczeniami związanymi z przeprowadzeniem badań. Podrozdział poświęcony trudnościom badawczym jest wartościowy, lecz mógłby zostać uzupełniony o bardziej systematyczną dyskusję nad ograniczeniami metodologicznymi i możliwościami generalizacji wyników.
- 5) drobnych niedoskonałości redakcyjnych. W kilku miejscach tekst zawiera powtórzenia treściowe (np. wielokrotne wyjaśnianie celu pracy), a narracja jest miejscami nadmiernie rozbudowana. Konsekwentna redakcja skróciłaby objętość bez uszczerbku dla treści merytorycznej.

Wymienione uwagi mają wyłącznie charakter wskazujący możliwe kierunki doskonalenia i nie umniejszają zasadniczych osiągnięć dysertacji.

Rozprawa spełnia wszystkie formalne wymogi stawiane pracom doktorskim w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie pedagogika. Struktura pracy jest kompletna i obejmuje wstęp z uzasadnieniem podjęcia tematu, rozdziały teoretyczne i empiryczne, wnioski i rekomendacje, zakończenie, spis tabel i schematów, bibliografię (ponad 280 pozycji) oraz

aneks. Praca liczy 361 stron i jest odpowiednio obszerna jak na problematykę i zakres przeprowadzonych badań. Strona techniczna dysertacji jest poprawna. Cytowania i odwołania do źródeł są starannie i konsekwentnie przeprowadzone. Aparat przypisowy jest rozbudowany i wskazuje na rzetelne korzystanie z literatury. Tabele są czytelne, opatrzone tytułami i informacją o źródle.

Rozprawa spełnia wymóg samodzielności badawczej – w szczególności przeprowadzenie autorskich badań terenowych w placówkach resocjalizacyjnych (poprzedzonych uzyskaniem stosownych zgód formalnoprawnych) świadczy o wysokiej dojrzałości naukowej doktorantki.

Rozprawa doktorska mgr Magdaleny Borowiak pt. *Bezpieczeństwo nieletnich umieszczonych w okręgowych ośrodkach wychowawczych* jest pracą wartościową, oryginalną i wnoszącą realny wkład w rozwój pedagogiki resocjalizacyjnej. Autorka podjęła pionierską próbę empirycznego rozpoznania zjawiska bezpieczeństwa w nowych instytucjach resocjalizacyjnych, uzyskując materiał badawczy trudno dostępny i dotychczas nieanalizowany w literaturze naukowej.

Do szczególnych mocnych stron pracy należą: interdyscyplinarna i spójna rama teoretyczna, rzetelna i etycznie poprawna procedura badawcza, pionierski charakter empiryczny, unikatowe dane zgromadzone w drodze długotrwałego procesu badań terenowych, praktyczna użyteczność sformułowanych wniosków i rekomendacji oraz dojrzały, poprawny język naukowy.

Sygnalizowane uwagi krytyczne – ograniczony zakres analiz statystycznych, skromna reprezentacja literatury angielskojęzycznej, potrzeba pogłębionej refleksji nad ograniczeniami w procesie prowadzenia badań – mają charakter postulatywny i nie podważają zasadniczych osiągnięć Autorki.

Konkluzja końcowa

Recenzowana rozprawa w pełni odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim w Polsce, określonym w art. 187 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Należy stwierdzić, że przedłożona dysertacja:

- 1) rozwiązuje zagadnienie naukowe – identyfikuje, opisuje i częściowo wyjaśnia mechanizmy kształtowania bezpieczeństwa nieletnich w OOW;
- 2) dowodzi ogólnych kompetencji Doktorantki do samodzielnej działalności naukowej;
- 3) wnosi oryginalny wkład w rozwój dyscypliny – prezentuje pierwszą, pogłębioną analizę empiryczną bezpieczeństwa nieletnich w okręgowych ośrodkach wychowawczych.

Pozytywnie oceniając rozprawę, opowiadam się za jej przyjęciem oraz dopuszczeniem rozprawy do publicznej obrony i wyrażam przekonanie, że mgr Magdalena Borowiak wykaże się w jej trakcie dojrzałością naukową odpowiednią do uzyskania stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Recenzent